

BIBLIOTEKA

80

185

KOLEC TOPALLI

**PËR HISTORINË
E HUNDORËSISË SË ZANOREVE
NË GJUHËN SHQIPE**

TIRANË, 1996

20
T85

AKADEMIA E SHKENCAVE E REPUBLIKËS SË SHQIPËRISË
INSTITUTI I GJUHËSISË DHE I LETËRSISË

Prof. Dr. KOLEC TOPALLI

**PËR HISTORINË
E HUNDORËSISË SË ZANOREVE
NË GJUHËN SHQIPE**

BIBLIOTEKA
E BASHKËS QIROKASTËR
NR INV 563/7

SHTËPIA BOTUESE ENCIKLOPEDIKE
TIRANË 1996

Kopertina : Alban Daja

Për botimin e këtij libri ndihmoi Shtypshkronja EDLOR

Copyright 1995 Shtëpia Botuese Enciklopedike

Për historinë e hundorësisë së zanoreve në gjuhën shqipe

Çdo riprodhim i plotë ose i pjesshëm i këtij libri është i ndaluar

P A R A T H Ë N I E

Hundorësia e zanoreve është një nga dukuritë që paraqet interes të veçantë për studimin e zhvillimit historik të gjuhës shqipe.

Në të vërtetë, gjuha e vjetër indoevropiane nuk ka pasur zanore hundore; si rrjedhim, hundorësia si dukuri i përket zhvillimit të brendshëm të shqipes. Kështu ka ndodhur edhe me gjuhët e tjera ku shfaqet kjo dukuri. Mjafton të krahasojmë për këtë frëngjishten e portugalishten, që kanë zanore të tilla, me latinishten, prej së cilës e kanë burimin këto dy gjuhë.

Por hundorësia në shqipe na shfaqet si një vargua me shumë hallka të këputura, ku rindërtimi i gjendjes së vjetër nxjerr përpara shumë probleme, që lidhen në radhë të parë me përhapjen e vetë dukurisë në truall të shqipes e pastaj me bashkëtingëlloret që kanë shkaktuar këtë dukuri dhe zanoret që i janë nënshtruar këtij procesi, duke shkaktuar edhe ndryshime në nyjëtimin e tyre. Madje, për shkak të dokumentimit të vonë të gjuhës shqipe, nuk mund të quhen të zgjidhura edhe probleme të tilla të rëndësishme, si: kur ka nisur e kur ka përfunduar kjo dukuri dhe a ka qenë hundorësia dukuri e mbarë shqipes, apo vetëm e dialektit gegë. Në rastin e parë, duhet argumentuar humbja e kësaj veçorie në dialektin e Jugut; kurse në rastin e dytë, duhen shpjeguar rastet e

shfaqjes së saj në të folme të dialektit toskë.

Të gjitha këto e çështje të tjera të mbetura pezull në studimin e kësaj dukurie janë bërë objekt hulumtimi në monografinë që po paraqesim, ku vështrimi historik i çështjeve është ndërthurur me shqyrtime të të dhënave dialektore dhe analiza etimologjike.

PASQYRA E SHKURTIMEVE

I. SHKURTIME BIBLIOGRAFIKE

- Actes VI (1968)** = Actes du premier Congrès International des Etudes Balkanique et Sud-Est Européennes, VI, Sofija, 1968.
- Ajeti, Hist. gj. shq.** = Idriz Ajeti, Historia e Gjuhës Shqipe (Morfologjia historike). Prishtinë, 1969.
- Ajeti, Naz. dhe rot.** = I. Ajeti, Nazaliteti dhe rotacizmi në gjuhën shqipe, "Përparimi" 5, 1957.
- Ajeti SGJ** = I. Ajeti, Studime gjuhësore në fushë të shqipes. Prishtinë, I (1982), II (1985), III (1985).
- Akten Innsbruck** = Akten der Internationalischen Albanologischen Kolloquiums Innsbruck 1972. Zum Gedächtnis an Norbert Jokl. Herausgegeben von Hermann M. Ölberg, 1977.
- Arhiv** = Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju. Beograd, 1923-1926.
- Ashta, Bardhi** = Kolë Ashta, Leksiku i shqipes nxjerrë nga "Dictionarium Latino-Epiroticum" i Frang

- Bardhit (1635). BIP 1, 1971-1, 1975.
- Ashta, Bogdani** = K. Ashta, Leksiku i plotë i shqipes nxjerrë nga "Cuneus Prophetarum" i Pjetër Bogdanit (1685). BIP 2, 1982-1, 1987.
- Ashta, Buzuku** = K. Ashta, Leksiku i plotë i veprës së Gjon Buzukut (1555). RIP 1964, BIP 1964-66.
- Ashta, Matrënga** = K. Ashta, Shënime e vërejtje rreth gjuhës dhe leksikut të Lekë Matrëngës. BSHSH 1, 1957.
- BA** = Balkan-Archiv. Fortsetzung des Jahresberichtes des Instituts für rumänische Sprache. Herausgegeben von Prof. Dr. G. Weigand. Leipzig, 1925-28.
- Balotă, L'ouvert. d. syllabes** = Anton Balotă, L'ouverture des syllabes et l'origine de la nasalisation en Albanais. București, 1927.
- Balotă, Nas. et roth.** = A. Balotă, La nasalisation et le rothacisme dans les langues: roumaine et albanaise. Bucarest, 1926.
- Bardhi, Dict.** = Franciscus Blancus, Dictionarium latino-epiroticum. Romae, 1635.
- Bardhi Sh.** = Shpend Bardhi, Për fjalorin shqip, Grunët dhe egjra në Fjalorin e K. Tasit. HD 2, 1936.
- Barić, ARS I** = Henrik Barić, Albanorumänische Studien, I Teil. Sarajevo, 1919.
- Barić, Hýmje** = H. Barić, Hýmje në historinë e gjuhës shqipe. Prishtinë, 1955.
- Bashkimi** = Fialuer i Rii i Schypës Perbâam Préi Shocniét t'Bashkimit. Shkodër, 1908.
- BB** = Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen. Herausgegeben von A. Bezzenger. Göttingen, 1877-1906.
- BE** = Balkansko Ezikoznanie. Bëlgarska Akademija na Naukite. Sofija.
- Beci, Hund. zan.** = Bahri Beci, Vëzhgime për hundorësinë e

zanoreve në të folmet veriore të shqipes.
SF 3, 1981.

Beci, Lashtësia e dial. = B. Beci, Lashtësia e dialekteve të shqipes - dëshmi e vendbanimit të hershëm të shqiptarëve. SF 3, 1982.

Beci, Nas. voc. = B. Beci, La nasalité vocalique de l'albanais du nord. SA 2, 1981.

Beci, Sist. zan. hund. = B. Beci, Sistemi i zanoreve hundore në të folmen e Shkodrës. SF 2, 1984.

Beci, Të folmet VP = B. Beci, Të folmet veriperëndimore të shqipes dhe sistemi fonetik i së folmes së Shkodrës. Tiranë, 1995.

Bevington, Alb. Phon. = G. L. Bevington, Albanian Phonology. "Albanische Forschungen" 13. Wiesbaden, 1974.

BFFP = Buletini i punimeve shkencore të fakultetit filozofik të Prishtinës IX. Prishtinë, 1972.

BIP = Buletini Shkencor i Institutit Pedagogjik dyvjeçar të Shkodrës. Shkodër, 1964.

BISH = Buletin i Institutit të Shkencave. Tiranë, 1947-51.

Bogdani CP = Pjetër Bogdani, Cuneus Prophetarum. Patavii, 1685.

Bokshi, Rruga e form. = Besim Bokshi, Rruga e formimit të fleksionit të sotëm nominal të shqipes. Prishtinë, 1980.

Bopp, Über das Alb. = Franz Bopp, Über das Albanesische in seinen verwandtschaftlichen Beziehungen. Abhandl. d. Preuss. Akad. d. Wissenschaften, Phil-hist. Kl., 1854.

Brugmann, Grundriss = Karl Brugmann-Bertold Delbrück, Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. Strassburg, 1882.

BSHSH = Buletin për Shkencat Shoqërore. Instituti i Shkencave. Tiranë, 1952-57.

- Budi DC** = Pjetër Budi, *Dotrina Christiana*. Roma, 1621.
- Bugge, Beiträge** = Sophus Bugge, *Beiträge zur etymologischen erläuterung der albanesischen sprache*. BB XVIII.
- BUSHT SSHSH** = *Buletini i Universitetit Shtetëror të Tiranës, Seria Shkencat Shoqërore*. Tiranë, 1958-63.
- Buzuku** = Gjon Buzuku, "Meshari" I, II. Tiranë, 1968.
- Camaj, Messale** = Martin Camaj, *Il "Messale" di Gjon Buzuku. Contributi linguistici allo studio della genesi*. "Shëjzat". Roma, 1960.
- Camaj, Nasalvokale** = M. Camaj, *Zur Entwicklung der Nasalvocale der slavischen Lehnwörter im Albanischen*. "Die Kultur Sudeuropas". Wiesbaden, 1964.
- Capidan, Kritika** = Theodor Capidan, *Kritika*. "Arhiv" 2, 1924.
- Cimochowski, Dushmani** = Waclaw Cimochowski, *Le dialecte de Dushmani*. Poznań, 1951.
- Cordignano, Alb.-It.** = Fulvio Cordignano, *Dizionario albanese-italiano e italiano-albanese (il nuovo Jungg), Parte Albanese-Italiana*. Milano, 1934.
- Çabej, Buzuku** = Eqrem Çabej, Gjon Buzuku, BSHSH 1-4, 1955.
- Çabej, Disa faza** = E. Çabej, *Disa faza më të moçme të shqipes në dritën e gjuhëve fqinje*. RIP 1, 1964.
- Çabej, Dy çështje** = E. Çabej, *Dy çështje. Disa mendime mbi nazalizmin e shqipes*. GJA SSHF VII, 1977.
- Çabej, Fjala "anë"** = E. Çabej, "Fjala *anë* dhe grupet *nd, ng* në gjuhën shqipe. "St. për fon. hist."
- Çabej, Fon. hist. dhe etim.** = E. Çabej, *Fonetikë historike dhe etimologji nga fusha e shqipes*. "St. për fon. hist."

- Çabej, Grupet *nd, ng*** = E. Çabej, Grupet *nd, ng* në gjuhën shqipe. BSHSH 4, 1953.
- Çabej, Huaz. lat.** = E. Çabej, Karakteristikat e huazimeve latine të gjuhës shqipe. SF 2, 1974.
- Çabej, Hyrje** = E. Çabej, Hyrje në historinë e gjuhës shqipe I, II (dispencë). Tiranë, 1976.
- Çabej, Kuantiteti** = E. Çabej, Kuantiteti i zanoreve të theksuara të shqipes. BUSHT SSHSH 2, 1957.
- Çabej, Mbi disa çështje** = E. Çabej, Mbi disa çështje të historisë së gjuhës shqipe. BIP 2, 1976.
- Çabej, Mbi disa rregulla** = E. Çabej, Mbi disa rregulla të fonetikës historike të shqipes. SF 2, 1970.
- Çabej, "Meshari"** = E. Çabej, "Meshari" i Gjon Buzukut (1955) I, II. Tiranë, 1968.
- Çabej, P. Budi** = E. Çabej, Pjetër Budi dhe gjuha e tij. SF 4, 1966.
- Çabej, Për hist. strukt. dialekt.** = E. Çabej, Për historinë e strukturës dialektore të shqipes. DSH II.
- Çabej, Për hist. zan. *Ë*** = E. Çabej, Për historinë e zanores *Ë* në gjuhën shqipe. BSHSH 1, 1956.
- Çabej SE** = E. Çabej, Studime etimologjike në fushë të shqipes. Tiranë, I (1982), II (1976), III (1987).
- Çabej SGJ** = E. Çabej, Studime gjuhësore I-VI. Prishtinë, 1976-77.
- Çabej, St. për fon. hist.** = E. Çabej, Studime për fonetikën historike të gjuhës shqipe. Tiranë, 1988.
- Çabej, St. rreth etim.** = E. Çabej, Studime rreth etimologjisë së gjuhës shqipe, I-XXVIII. BUSHT SSHSH 4, 1960-4, 1963; SF 1, 1964-3, 1968.
- Çeliku, Kërraba** = Mehmet Çeliku, Vëzhgime mbi të folmen e Kërrabës. SF 2, 3; 1966.
- Çetta, Përralla I** = Anton Çetta, Përralla I. Prishtinë, 1979.
- Demiraj, Gr. hist.** = Shaban Demiraj, Gramatikë historike e gjuhës shqipe. Tiranë, 1986.
- Demiraj, Gj. shqipe** = Sh. Demiraj, Gjuha shqipe dhe historia e